

sen en voorstellen te doen. Daarmede zullen wij sneller ons doel bereiken dan als deze voorstellen eerst tot ons komen kunnen door het kanaal van den directeur der gemeentewerken.' Van der Tak had het te druk met andere zaken. Het contract van Kloos en Van Limburgh werd niet verlengd.¹²⁾

De te benoemen deskundige kreeg de titel directeur en zou het respectabele salaris van f 3.000 gaan verdienen. Het ging nu niet meer om enkele deskundige adviezen, maar om een permanente uitbreiding van het gemeenteapparaat. De instelling van een afzonderlijke raadscommissie voor de Gemeentereiniging bevestigt dat. Op voordracht van B&W besloot de raad op 6 januari 1876 om A.C. Cramer, apotheker bij het Burgerlijk Armbestuur, op de post te benoemen. Op basis van Cramers aanwijzingen kwam de stadsreiniging vanaf 1 juni 1876 onder gemeentelijke vleugels en werd deze taak voor het eerst in zeventig jaar niet meer door een particuliere onderneming uitgevoerd.¹³⁾

Tonnen een uitkomst voor de binnenstad

De benoeming van Cramer was ingegeven door de behoefte om het ruimen van puin en het vegen van de straten te verbeteren, maar ook en vooral om de stedelijke fecaliën snel, en bij voorkeur op een profijtelijke manier, uit de nieuwe stadswijken te verwijderen. Op advies van Cramer besloot de gemeenteraad in 1876 om de Rotterdamse fecaliën voortaan huis aan huis in tonnen op te halen en van gemeentewege als mest te verkopen. Aannemer Kortman had nog tot 1 maart 1877 het recht om de stedelijke fecaliën in te zamelen, maar ook zijn contract werd niet verlengd. De gemeenteraad stemde, in hoofdzaak op grond van financiële argumenten, in met Cramers voorstel. Het Groninger tonnenstelsel leverde namelijk een flinke winst op en de ervaring daar leek ook voor Rotterdam gouden bergen te beloven: Groningen met 50.000 inwoners had f 50.000 winst, dus Rotterdam met 150.000 inwoners moest f 150.000 kunnen overhouden. Het pakte echter anders uit.¹⁴⁾

Het stadsbestuur had nooit veel aandacht besteed aan de afvalverwijdering in de binnenstad. De bestaande structuur van straten en stegen in de binnenstad maakte de aanleg van een goed werkend rioolstelsel ook allesbehalve eenvoudig. Het oudste deel van de stad moest het stellen met een slecht communicerend allegaartje van buizen dat nauwelijks de naam rioolstelsel verdient. Op basis van hygiënische overwegingen zou een verbetering van dit